

PERSPEKTIVE
IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH
STANDARDA U PRAVNI
SISTEM SRBIJE

KNJIGA 4

ZBORNİK RADOVA

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

BEOGRAD, 2014

Lektor i korektor

Irena Popović

Tehnički urednik

Zoran Grac

Korice

Marija Vuksanović

Priprema i štampa

Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-7630-469-1

Tiraž

300

Adresa redakcije

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

Centar za izdavaštvo i informisanje

Bulevar kralja Aleksandra 67

Tel./faks: 30-27-725, 30-27-776

e-mail: centar@ius.bg.ac.rs

web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизacija у публикацији

Народна библиотека Србије, Београд

340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 4 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2014 (Beograd : Dosije studio). – 355 str. ; 24 cm. – (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 300. – Str. 9–10: Predgovor / urednik ; Forward / editor. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-469-1

1. Лилић, Стеван [уредник] [аутор додатног текста]

а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 212155404

OBJEKTIVNI ROK ZA PODNOŠENJE PREDLOGA ZA PONAVLJANJE PARNIČNOG POSTUPKA – ODLUKA USTAVNOG SUDA I EVROPSKI STANDARDI

Apstrakt

Ustavni sud je na sednici održanoj 21. februara 2013. godine, doneo odluku kojom se utvrđuje da odredba člana 428. stav 3. Zakona o parničnom postupku nije u saglasnosti sa Ustavom i potvrđenim međunarodnim ugovorom. Na osnovu člana 168. stav 3. Ustava, odredba člana 428. stav 3. Zakona o parničnom postupku prestala je da važi danom objavljivanja odluke Ustavnog suda u „Službenom glasniku Republike Srbije”. Član 428. stav 3. Zakona o parničnom postupku uređivao je objektivni rok za podnošenje predloga za ponavljanje postupka. Njime je bilo propisano da se po proteku roka od pet godina od dana kada je odluka postala pravnosnažna, predlog za ponavljanje postupka ne može podneti. Time je stvorena praznina koju je zakonodavac trebalo da popuni Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik RS“; br. 55/2014).

Ključne reči: Predlog za ponavljanje parničnog postupka. – Objektivni rok. – Delotvornost. – Evropski sud za ljudska prava. – Ustavni sud.

1. PREDLOG ZA PONAVLJANJE POSTUPKA PREMA NOVOM ZAKONU O PARNIČNOM POSTUPKU

Pre nego što se osvrnemo na argumentaciju koja stoji iza ovakve odluke Ustavnog suda, podsetićemo na sistem vanrednih pravnih lekova uređen novim Zakonom o parničnom postupku (dalje: ZPP). Svako ima pravo na žalbu ili drugo pravno sredstvo protiv odluke kojom se odlučuje o njegovom pravu, obavezi ili na zakonu zasnovanom interesu (član 36. stav 2. Ustava Srbije). Ustav Srbije utvrđuje obavezu zakonodavcu da omogući instancionu kontrolu, tj. najmanje dvostepen postupak, ali ne i postupak po vanrednim pravnim lekovima. Članom 6 (1) Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: EKLJP) država članicu se ne primorava da uspostavi apelacione ili kasacione sudove. Ako ih ipak uspostavi, onda se moraju pošto-

* Dr Nikola Bodiroga, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Rad je rezultat istraživanja u okviru projekta *Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije* (179059), koji podržava Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

vati garantije iz člana 6 (1) EKLJP, odnosno tom sudu se mora omogućiti da može da odluči o sporu koji se tiče utvrđivanja subjektivnih građanskih prava i dužnosti.¹ Prilikom uređivanja sistema vanrednih pravnih lekova mora se voditi računa o odnosu između pravnosnažnosti, te potrebe za poštovanjem pravne sigurnosti, s jedne, i zahteva za obesnaživanjem pravnosnažnih sudskih odluka koje su zahvaćene najtežim povredama zakona, s druge strane.

Novi Zakon o parničnom postupku uneo je određene izmene u režimu vanrednih pravnih lekova. Direktna revizija je ukinuta kao nedelotvoran pravni lek. Imovinski cenzus za reviziju je prvobitno zadržan u iznosu 100.000 evra, da bi potom Zakonom o izmenama i dopunama ZPP („Službeni glasnik RS“, br. 55/2014) smanjen na 40.000 evra (član 403. stav 3 ZPP), a revizija je usled usvajanja navedenih izmena i dopuna postala dozvoljena uvek kada je drugostepeni sud preinačio presudu i odlučio o zahtevima stranaka (član 403. stav 2. tačka 2. ZPP), kao i uvek kada je drugostepeni sud usvojio žalbu, ukinuo presudu i odlučio o zahtevima stranaka (član 403. stav 2. tačka 3. ZPP).² Razlozi za izjavljivanje revizije su redukovani, kako se ne bi preklapali sa razlozima za ponavljanje postupka. Zahtev za zaštitu zakonitosti sada postoji pod drugim imenom, kao „zahtev za preispitivanje pravnosnažne presude“, sa znatno širim i neodređenijim razlogom za izjavljivanje. Taj pravni lek je rezervisan samo za republičkog javnog tužioca.

Predlog za ponavljanje parničnog postupka, najmanje sporan i najčešće upotrebljavan vanredni pravni lek, nije 2011. pretrpeo značajnije izmene. Naime, još usvajanjem Zakona o izmenama i dopunama ZPP 2009. godine dodat je još jedan razlog ponavljanja: odluka Ustavnog suda (dalje: US) o povredi zajemčenog ljudskog ili manjinskog prava u parničnom postupku. Ova izmena je prirodna ako se ima u vidu da se stranke pre obraćanja Evropskom sudu za ljudska prava (dalje: ESLJP) obraćaju US zbog povreda zajemčenih ljudskih i manjinskih prava. Pre usvajanja Zakona o izmenama i dopunama ZPP relevantna je bila jedino presuda ESLJP³. Samo uvođenje novog ra-

1 *Dobrić protiv Srbije*, presuda Evropskog suda za ljudska prava (§§ 51, 52) od 21. juna 2011. godine

2 Takvo uređivanje revizije izraz je nepoznavanja cilja tog pravnog leka i nespojivo je sa ulogom Vrhovnog kasacionog suda u organizaciji sudske vlasti.

3 ZPP 2004 u članu 422. stav 1. tačka 10. propisivao je da se postupak koji je odlukom suda pravnosnažno završen po predlogu stranke može ponoviti ako je po pravnosnažno okončanom postupku pred domaćim sudom, ESLJP doneo odluku o istom ili sličnom ili pravom odnosu protiv Srbije. Unošenje ovog razloga za ponavljanje postupka bilo je posledica Preporuke br. R (2000) 2 Komiteta ministara Saveta Evrope upućene državama članicama za preispitivanje ili ponovno otvaranje određenih predmeta na domaćem nivou po izricanju presuda ESLJP: shodno članu 46. EKLJP strane ugovornice su prihvatile obavezu da poštuju pravnosnažnu presudu ESLJP u svakom predmetu, kao i da Komitet ministara nadzire njeno izvršenje. Osim mere pravičnog zadovoljenja u skladu sa članom 41. EKLJP to mogu biti i mere kojima se oštećena strana stavlja u isti položaj koji je imala pre kršenja EKLJP. Praksa Komiteta ministara u pogledu nadziranja izvršenja presuda ESLJP pokazuje da se u vanrednim okolnostima preispitivanje predmeta ili ponovno otvaranje postupka pokazalo najefikasnijim, ako ne i jedinim sredstvom za postizanje *restitutio in integrum*.

zloga za ponavljanje postupka – odluke US o povredi zajemčenog ljudskog ili manjinskog prava u parničnom postupku, takođe je posledica zahteva za poštovanjem preporuka Saveta Evrope.⁴

Opređenje zakonodavca je bilo da predlog za ponavljanje postupka bude najvažniji vanredni pravni lek. To se vidi po brojnim razlozima za ponavljanje postupka, dugim rokovima, te propisivanju obaveznog advokatskog zastupanja u postupku po ovom pravnom leku. Razlozi za ponavljanje postupka su i dalje najteže povrede zakonitosti, s tim što su izvršene određene dopune, korekcije i preciziranja.

Postupak koji je odlukom suda pravnosnažno okončan može da se po predlogu stranke ponovi: 1) ako je sud bio nepropisno sastavljen ili ako je sudio sudija koji je po zakonu morao da bude isključen ili je rešenjem suda bio izuzet ili ako je u donošenju presude učestvovao sudija koji nije učestvovao na glavnoj raspravi;⁵ 2) ako stranci nezakonitim postupanjem, a naročito propuštanjem dostavljanja, nije bilo omogućeno da raspravlja pred sudom;

4 Preporuka br. R (2004) 6 Komiteta ministara zemalja članica o poboljšanju domaćih pravnih sredstava. Na Ministarskoj konferenciji u Rimu održanoj 3. i 4. novembra 2000. godine povodom obeležavanja 50. godišnjice EKLJP naglašeno je da su zemlje članice prevashodno odgovorne za osiguranje poštovanja prava i sloboda navedenih u EKLJP, da one moraju pružiti pravne instrumente da se spreči kršenje i da se, gde je neophodno, dâ obeštećenje. U tom smislu član 13. EKLJP garantuje postojanje pravnog sredstva u domaćem zakonu kojim bi se osigurala prava i obaveze navedene u EKLJP. Iz tog člana proizilazi zahtev za postojanjem pravnog sredstva koje će biti delotvorno kako u pravu, tako i u praksi. Delotvornost pravnog sredstva ne zavisi od sigurnog ishoda za podnosioca predstavlke, ali podrazumeva minimalni zahtev brzine.

5 Ovaj razlog za ponavljanje postupka je bilo neophodno uvesti, zapravo vratiti, jer je taj razlog postojao sve do donošenja ZPP 2004, a onda je bez nekog detaljnog obrazloženja izostavljen. Stranke mogu da podnesu predlog za izuzeće, odnosno isključenje čim saznaju da postoji razlog, a najkasnije do zaključenja rasprave pred prvostepenim sudom, a ako nije bilo raspravljanja, do donošenja odluke. U postupku po pravnom leku stvari stoje nešto drukčije. Zahtev za isključenje sudije koji odlučuje po pravnom leku, stranka može da podnese do donošenja odluke o pravnom leku, a zahtev za izuzeće u roku od 15 dana od dana prijema spisa u sud višeg stepena. Ako veće bude promenjeno, rok za podnošenje zahteva za izuzeće počinje teći iznova od dana dostavljanja stranci te odluke suda. Ovo nije najsrećnije rešenje jer se razlog za izuzeće može manifestovati i kasnije (npr. na glavnoj raspravi pred drugostepenim sudom), i nakon proteka roka od 15 dana od prijema spisa u sud višeg stepena. Kako će stranka znati kada je predmet primljen u sud višeg stepena, ako se ne održava rasprava pred drugostepenim sudom i da li treba očekivati od stranke da prati kada je predmet primljen u sud višeg stepena. Time se stranka prekludira u podnošenju ovog zahteva, a isključenje i izuzeće sudije je institut koji je u funkciji prava na pravično suđenje. S druge strane, zahtev za isključenje se može podneti do donošenja odluke o pravnom leku. Neopravdano je u ovoj situaciji praviti razliku između isključenja i izuzeća, redovno se za razlog za izuzeće saznae kasnije, odnosno vidi se iz ponašanja sudije. U postupku pred drugostepenim sudovima, zabeleženi su slučajevi da u suđenju učestvuju krvni srodnici stranaka (npr. rođena sestra jedne od stranaka), pa pošto se odlučuje po pravilu bez rasprave, stranka sazna za to redovno tek pošto je odluka doneta. Revizija se iz tog razloga sada ne može izjaviti, a i ranije nije mogla ako je vrednost predmeta spora pobijanog dela drugostepene presude ispod postavljenog cenzusa. Tada bi stranci koja je uskraćena u pravu na pravično suđenje stajala na raspolaganju samo ustavna žalba. Opređenje zakonodavca je bilo da je bolje da se takve nezakonitosti otklanjaju po predlogu za ponavljanje postupka.

3) ako je u postupku kao tužilac ili tuženi učestvovalo lice koje ne može da bude stranka u postupku ili ako stranku koja je pravno lice nije zastupalo ovlašćeno lice ili ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao zakonski zastupnik ili ako zakonski zastupnik, odnosno punomoćnik stranke nije imao potrebno ovlašćenje za vođenje parnice ili za pojedine radnje u postupku, osim ako vođenje parnice, odnosno vršenje pojedinih radnji u postupku nije bilo naknadno odobreno; 4) ako se odluka suda zasniva na lažnom iskazu svedoka ili veštaka; 5) ako se odluka suda zasniva na ispravi koja je falsifikovana ili u kojoj je overen neistinit sadržaj; 6) ako je do odluke suda došlo usled krivičnog dela sudije, odnosno sudije porotnika, zakonskog zastupnika ili punomoćnika stranke, protivne stranke ili trećeg lica;⁶ 7) ako stranka stekne mogućnost da upotrebi pravnosnažnu odluku suda koja je ranije među istim strankama doneta o istom zahtevu; 8) ako se odluka suda zasniva na drugoj odluci suda ili na odluci nekog drugog organa, a ta odluka bude pravnosnažno preinačena, ukinuta, odnosno poništena; 9) ako je naknadno pred nadležnim organom na drugačiji način pravnosnažno, odnosno konačno rešeno prethodno pitanje (član 12) na kome je sudska odluka zasnovana; 10) ako stranka sazna za nove činjenice ili nađe ili stekne mogućnost da upotrebi nove dokaze na osnovu kojih je za stranku mogla da bude doneta povoljnija odluka da su te činjenice ili dokazi bili upotrebljeni u ranijem postupku; 11) ako stranka stekne mogućnost da upotrebi odluku ESLJP kojom je utvrđena povreda ljudskog prava, a to je moglo da bude od uticaja na donošenje povoljnije odluke;⁷ 2) ako je Ustavni sud, u postupku po ustavnoj žalbi, utvrdio povredu ili uskraćivanje ljudskog ili manjinskog prava i slobode zajemčene Ustavom u parničnom postupku, a to je moglo da bude od uticaja na donošenje povoljnije odluke (član 426, stav 1).⁸

6 Taj razlog se može dokazivati samo pravnosnažnom krivičnom presudom, osim ako je zbog postojanja procesnih smetnji vođenje krivičnog postupka bilo nemoguće, u kojem slučaju se o postojanju krivičnog dela može rešiti kao o prethodnom pitanju.

7 Taj razlog je sužen jer sud sudi na osnovu Ustava, zakona, međunarodnih ugovora i drugih opštih akata. Kada je taj razlog za ponavljanje postupka uveden odredbama ZPP 2004, formulacija je bila nešto drugačija. Tada se tražilo da je, po pravnosnažno okončanom postupku pred domaćim sudom, ESLJP doneo odluku o istom ili sličnom pravnom odnosu. Očigledno se htelo reći da ako postoji više sporova zajedničkih činjeničnih i pravnih obeležja u kojima je počinjena ista povreda EKLJP, nije neophodno da svaka od tih stranaka ishoduje povoljnu presudu ESLJP, već je dovoljno da jedna uspe, pa da se stranke iz odnosa koji ima istovrsna činjenična i pravna obeležja na tu presudu mogu pozvati. Neke zemlje su otišle čak korak dalje i propisale da je u ponovljenom postupku parnični sud dužan da se drži pravnih shvatanja ESLJP. Ovdje je trebalo pronaći pravu meru koja neće dovesti u pitanje sudske funkciju kako je Ustavom definisana jer široke formulacije vode u primenu precedentnog prava. Zato povreda prava utvrđena pred ESLJP može biti razlog ponavljanja, ali samo ako je u uzročnoj vezi sa donošenjem nezakonite i nepravilne odluke. Naime, nije svaka povreda prava iz EKLJP takvog značaja da bi zbog nje postupak trebalo ponoviti (na primer, povreda prava na suđenje razumnom roku ne bi trebalo da vodi ponavljanju postupka).

8 Do sada smo imali takvu praksu da je taj razlog za ponavljanje postupka bio nepotreban. Kada utvrdi povredu prava, US je poništavao sudske odluke, pozivajući se na član 89. Zakona o Ustavnom sudu. Kad US utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom,

2. ROKOVI ZA PODNOŠENJE PREDLOGA ZA PONAVLJANJE POSTUPKA

ZPP razlikuje subjektivni i objektivni rok za podnošenje predloga. Predlog za ponavljanje postupka podnosi se u roku od 60 dana, i to: 1) u slučaju iz člana 426. tač. 1) i 2) ovog zakona, od dana kada je odluka dostavljena stranci; 2) u slučajevima iz člana 426. tačka 3) ovog zakona, ako je u postupku kao tužilac ili tuženi učestvovalo lice koje ne može da bude stranka u postupku, od dana kada je odluka dostavljena tom licu; ako stranku koja je pravno lice nije zastupalo ovlašćeno lice ili ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao zakonski zastupnik, od dana kad je odluka dostavljena stranci, odnosno njenom zakonskom zastupniku, a ako zakonski zastupnik, odnosno punomoćnik stranke nije imao potrebno ovlašćenje za vođenje parnice ili za pojedine radnje u postupku, od dana kad je stranka saznala za ovaj razlog; 3) u slučajevima iz člana 426. tač. 4) do 6) ovog zakona, od dana kada je stranka saznala za pravnosnažnu presudu u krivičnom postupku, a ako krivični postupak ne može da se sprovede, onda od dana kad je saznala za obustavu tog postupka ili za okolnosti zbog kojih postupak ne može da se pokrene; 4) u slučajevima iz člana 426. tač. 7), 8), 11) i 12) ovog zakona, od dana kada je stranka mogla da upotrebi pravnosnažnu odluku koja je razlog za ponavljanje postupka; 5) u slučaju iz člana 426. tačka 9) ovog zakona, od dana kada je odluka kojom je nadležni organ pravnosnažno rešio prethodno pitanje na kome je odluka zasnovana dostavljena stranci; 6) u slučaju iz člana 426. tačka 10) ovog zakona, od dana kada je stranka mogla da iznese sudu nove činjenice, odnosno nova dokazna sredstva. Ako bi rok iz stava 1. ovog člana počeo da teče pre nego što je odluka postala pravnosnažna, taj rok se računa od pravnosnažnosti odluke, ako protiv nje nije bio izjavljen pravni lek, odnosno od dostavljanja pravnosnažne odluke suda izrečene u poslednjem stepenu (član 428. stav 2).

Objektivni rokovi su morali biti ograničeni. ZPP 2004 je propisivao da se po proteku roka od pet godina od kada je odluka postala pravnosnažna predlog za ponavljanje postupka ne može podneti, osim ako se ponavljanje traži iz razloga koji se odnose na uskraćivanje prava na raspravljanje pred

odnosno radnjom, povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom, poništiće pojedinačni akt, odnosno zabraniće dalje vršenje ili narediti vršenje određene radnje i odrediti da se uklone štetne posledice u određenom roku. Sudska presuda je pojedinačni pravni akt, pa je US poništavao i sudske presude. To je, s jedne strane, izazivalo negodovanje sudova, s druge strane, iz pojedinih sudova su izlazile sudske odluke koje se nisu mogle održati na snazi. Tako je US vršio funkciju suda četvrtog stepena. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o Ustavnom sudu usvojenim krajem 2011. godine, ovaj član je izmenjen. „Kada Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom ili radnjom povređeno ili uskraćeno ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom, može poništiti pojedinačni akt *osim sudske odluke*, zabraniti dalje vršenje radnje ili odrediti preduzimanje druge mere ili radnje kojom se otklanjaju štetne posledice utvrđene povrede lili uskraćivanja zajemčenih prava i sloboda i odrediti način pravičnog zadovoljenja podnosioca” (član 89, stav 2). Nakon toga je US svojom odlukom IUZ 97/2012 proglasio neustavnim izuzimanje sudske odluke od poništavanja pa smo se vratili na prvobitno stanje.

sudom, povredu pravila o stranačkoj, parničnoj sposobnosti i odluku ESLJP. Međutim, neprihvatljivo je sa aspekta pravne sigurnosti omogućiti stavljanje van snage pravnosnažne odluke čak i kada je od njenog donošenja proteklo dosta vremena. Zato se zakonodavac opredelio za definisanje objektivnog roka i kod ovih razloga. Tako dolazimo do spornog člana 428. stav 3. ZPP koji je Ustavni sud proglasio neustavnim. On je glasio: „Po proteku roka od pet godina od dana kad je odluka postala pravnosnažna, predlog za ponavljanje postupka ne može da se podnese. Pred Ustavnim sudom se postavilo pitanje da li se može desiti da usled činjenice da je postupak pred ESLJP trajao duže nego što iznosi objektivni rok za podnošenje predloga za ponavljanje postupka, stranka može biti lišena prava na podnošenje ovog pravnog leka, s pozivom na povredu prava koju je utvrdio ESLJP (član 426. tačka 11. ZPP). Isto pitanje postavilo se pred US i povodom podnošenja predloga za ponavljanje postupka s pozivom na odluku US kojom je po ustavnoj žalbi utvrdio povredu ili uskraćivanje ljudskog ili manjinskog prava i slobode zajemčene Ustavom u parničnom postupka, a to je moglo biti od uticaja na donošenje povoljnije odluke (član 426. tačka 12. ZPP).

Vanrednim pravnim lekovima, pa tako i predlogom za ponavljanje postupka dovodi se u pitanje pravnosnažna sudska odluka. Pravnosnažnost je u interesu pravne sigurnosti. Postupak jednom mora da se okonča. Pravnosnažna sudska presuda kojom je na autoritativan i nesumnjiv način odlučeno o potraživanju predstavlja sastavni deo prava na imovinu iz člana 1. Protokola I uz EKLJP. Zato se za izjavljivanje predloga za ponavljanje postupka (kojim se teži stavljanju van snage pravnosnažne sudske odluke) vezuju dosta strogi uslovi. Obavezno je advokatsko zastupanje. Predlog za ponavljanje postupka ima strožu sadržinu od drugih vanrednih pravnih lekova. Tako u predlogu za ponavljanje moraju da se navedu: zakonski osnov zbog kojeg se traži ponavljanje, okolnosti iz kojih proizilazi da je podnet u zakonskom roku i dokazi kojima se potkrepljuju navodi predlagača (član 429. stav 2. ZPP).

Posebno ograničenje predstavljao je član 428. stav 3. ZPP, odnosno postojanje objektivnog roka, nakon kojeg se predlog za ponavljanje postupka više ne bi mogao podneti. Duži rok je propisan jedino kada se ponavljanje postupka traži zbog uskraćivanja prava na raspravljanje pred sudom. Izuzetno od stava 3 ovog člana, predlog za ponavljanje postupka iz razloga navedenih u članu 426. stav 1. tačka 2. ovog zakona ne može da se podnese po proteku roka od 10 godina od dana kada je odluka postala pravnosnažna (član 428. stav 4 ZPP).

Kada stranka iscrpi sve pravne lekove propisane odredbama ZPP, može da podnese ustavnu žalbu. Ustavna žalba se može izjaviti u roku od 30 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta, odnosno od dana preduzimanja radnje kojom se povređuje ili uskraćuje ljudsko ili manjinsko pravo i sloboda zajemčena Ustavom (član 84. stav 1. Zakona o Ustavnom sudu). Nakon što se postupak po ustavnoj žalbi okonča stranka može da se obrati ESLJP. Obaveza prethodnog obraćanja US proizilazi iz činjenice da ESLJP ustavnu žalbu smatra delotvornim pravnim sredstvom u našem pravnom sistemu.

3. OBJEKTIVNI ROK KAO PREPREKA DELOTVORNOSTI PREDLOGA ZA PONAVLJANJE POSTUPKA

Pravo je stranke da podnese predlog za ponavljanje postupka pozivajući se na odluku ESLJP kojom je utvrđena povreda prava iz EKLJP, odnosno pozivajući se na odluku US kojom je utvrđena povreda ljudskog ili manjinskog prava povodom izjavljene ustavne žalbe. Tačno je da postupak pred ESLJP, odnosno pred US, može dugo da traje i da to trajanje postupka ne može da bude pripisano stranci. Usled toga može se desiti da stranka ishoduje presudu ESLJP, odnosno odluku US, nakon što je objektivni rok za podnošenje predloga za ponavljanje postupka protekao, odnosno nakon što je prošlo pet godina od pravnosnažnosti odluke protiv koje se želi podneti predlog za ponavljanje postupka.

Na početku smo napomenuli da ni EKLJP ni ESLJP ne primoravaju države potpisnice da ustanove sistem vanrednih pravnih lekova. Ta obaveza ne proizilazi ni iz Ustava Srbije. Ukoliko se pak država odluči da ustanovi sistem vanrednih pravnih lekova, na postupak po vanrednim pravnim lekovima moraju se primeniti standardi prava na pravično suđenje iz člana 6 (1) EKLJP. Isto tako država se ne može pozivati na to da određeni pravni lekovi u njenom sistemu postoje a da nije dokazana njihova delotvornost. To dalje nameće zahtev za poštovanjem standarda iz člana 13. EKLJP.

Delotvorno pravno sredstvo je ono pravno sredstvo koje je, po svojim osobinama i postupku koji se povodom njega vodi, takvo da omogućuje utvrđivanje povrede prava, obustavljanje daljih radnji koje predstavljaju povredu, ali i otklanjanje daljih posledica ove povrede. Delotvorno pravno sredstvo mora da pruži i mogućnosti za obeštećenje u slučaju utvrđene povrede.

ESLJP se u pojedinim predmetima protiv Srbije izjašnjavao o delotvornosti pojedinih pravnih sredstava u našem pravnom sistemu. Delotvorno pravno sredstvo mora biti deo normalnog postupka, a ne rezultat korišćenja diskrecionih ovlašćenja (*The Court reiterates that an effective domestic remedy must form part of the normal process of redress and cannot be of a discretionary character*). To dalje znači da podnosilac predstavke mora imati ovlašćenje da sam pokrene postupak, a ne da u tom smislu zavisi od dobre volje državnog službenika (*The applicant must therefore be able to initiate proceedings directly, without having to rely on the benevolence of a public official*).⁹

Kada se analiziraju navedeni standardi, predlog za ponavljanje postupka podnet s pozivom na odluku ESLJP o povredi prava, odnosno s pozivom na odluku US donetu o ustavnoj žalbi ne bi mogao da se smatra delotvornim pravnim lekom jer po njemu ne bi mogla da se utvrdi povreda prava, niti bi mogle da se obustave radnje koje predstavljaju povredu prava niti bi se posledice povrede mogle otkloniti, ako je odluka ESLJP, odnosno US doneta nakon što je protekao rok od 5 godina od pravnosnažnosti odluke. Predlog za ponavljanje postupka bi u toj situaciji bio odbačen kao neblagovremen.

9 Lepojić protiv Srbije, presuda ESLJP (paragrafi 54–57) od 6. novembra 2007. godine

Navedenu argumentaciju prihvata i Ustavni sud: „...Međutim, odredbom člana 428. stav 3. Zakona propisan je objektivni rok od pet godina za podnošenje predloga za ponavljanje postupka i u slučajevima kad stranka stekne mogućnost da upotrebi odluku Evropskog suda za ljudska prava kojom je utvrđena povreda ljudskog prava, a to je moglo biti od uticaja na donošenje povoljnije odluke u tom postupku, odnosno ako je Ustavni sud u postupku po ustavnoj žalbi utvrdio povredu ili uskraćivanje ljudskog i manjinskog prava zajamčenog Ustavom u parničnom postupku, a to je moglo biti od uticaja na donošenje povoljnije odluke u tom postupku, i početak tog roka vezuje se za dan kada je parnični postupak pravnosnažno okončan. Ustavni sud nalazi da navedeno zakonsko rešenje nije saglasno sa Ustavom utvrđenim načelom da svako ima pravo na sudsku zaštitu, ako mu je povređeno ili uskraćeno neko ljudsko ili manjinsko pravo zajemčeno Ustavom, kao i pravo na uklanjanje posledica koje su tom povredom nastale (član 22. stav 1. Ustava), budući da se u tim slučajevima propisano pravno sredstvo ne može smatrati delotvornim sa stanovišta člana 13. Evropske konvencije. Ovo iz razloga što je nesporno da stranka ni na koji način ne može da utiče na to da se postupak zaštite njenih zajemčenih prava pred Ustavnim sudom i Evropskim sudom za ljudska prava okonča pre isteka roka propisanog odredbom člana 428. stav 3. Zakona. Kako je, prema stavu Evropskog suda za ljudska prava, ustavna žalba u Republici Srbiji delotvorno pravno sredstvo za zaštitu sloboda i prava građana i uslov za obraćanje Evropskom sudu je vođenje postupka pred Ustavnim sudom, u skladu sa pravom zajemčenim odredbom člana 22. stav 2. Ustava, odnosno da je građanin kao stranka prethodno zaštitu svojih prava pokušao da ostvari pred Ustavnim sudom, Sud je utvrdio da odredba člana 428. stav 3, u vezi razloga za ponavljanje postupka predviđenih članom 426. stav 1. tač. 11) i 12) Zakona o parničnom postupku, dovodi u pitanje ostvarivanje drugih prava zajemčenih Ustavom, i to konkretno ostvarivanje prava na pravično suđenje i prava na pravno sredstvo iz čl. 32. i 36. Ustava. Ovo stoga što stranka, u roku od šest meseci nakon odluke Ustavnog suda po ustavnoj žalbi, ima pravo da se obrati Evropskom sudu za ljudska prava...“

Sam pristup Ustavnog suda ovom problemu je parcijalan i osnov za reagovanje Ustavnog suda je postojao mnogo ranije. Naime, predlog za ponavljanje postupka se, između ostalog, može podneti iz grupe razloga koje možemo zajedničkim imenom nazvati „krivična dela učesnika u postupku“. Ta grupa razloga postoji već nekoliko decenija u našim zakonima o parničnom postupku. Ukoliko se odluka suda zasniva na lažnom iskazu svedoka ili veštaka (član 426. tačka 4), odnosno na falsikovanoj ispravi (član 426. tačka 5), odnosno ako je do odluke suda došlo usled krivičnog dela sudije, odnosno sudije porotnika, zakonskog zastupnika ili punomoćnika stranke, protivne stranke ili trećeg lica (član 426. tačka 6). U slučaju da se predlog za ponavljanje postupka podnosi iz nekog od navedenih razloga, stranka postojanje tih razloga dokazuje pravnosnažnom presudom iz krivičnog postupka. To nesumnjivo proizilazi iz odredbe člana 428. stav 1, tačka 3: „Predlog za ponavljanje postupka se podnosi u roku od 60 dana, i to u slučajevima iz čl. 426. tač 4) do 6) ovog zakona, od dana kada je stranka saznala za pravnosnažnu presudu u krivičnom postupku, a ako krivični postupak ne može da se spro-

vede onda od dana kada je saznala za obustavu tog postupka ili za okolnosti zbog kojih postupak ne može da se pokrene“. Krivična dela kao razlozi za ponavljanje postupka postoje mnogo duže u našem parničnom zakonodavstvu nego presuda ESLJP, odnosno odluka US, pa i u toj situaciji se može desiti da krivični postupak traje duže nego što iznosi objektivni rok od 5 godina iz člana 428. stav 3. ZPP, za šta stranka koja podnosi predlog za ponavljanje postupka ne snosi krivicu, pa samim tim stranka koja podnosi predlog za ponavljanje postupka takođe može biti uskraćena u pravu na pravično suđenje. Na ovaj problem je ukazao i ESLJP u presudi *Melis protiv Grčke* od 17. aprila 2012. godine.

Zakonom o izmenama i dopunama ZPP („Službeni glasnik RS“, br. 55/2014), koji je donet kako bi se, između ostalog, i postupilo po odluci US, član 428. stav 3. ZPP izmenjen je tako da glasi: „Po proteku roka od pet godina od dana kada je odluka postala pravnosnažna, predlog za ponavljanje postupka ne može da se podnese, osim ako se ponavljanje traži iz razloga navedenih u članu 426. tač. 11) i 12) ovog zakona.“ To znači da se predlog za ponavljanje postupka s pozivom na odluku ESLJP ili US može podneti bez ikakvog vremenskog ograničenja. Zakonodavac je time propustio priliku da stavi u ravnotežu dva principa: princip pravne sigurnosti koji zahteva poštovanje pravnosnažnih presuda i princip delotvornosti pravnog leka. Time je zakonodavac samo delimično postupio po odluci US, a zapravo je stvorio još jednu pravnu prazninu. Umesto ranijeg kratkog objektivnog roka za podnošenje predloga za ponavljanje postupka s pozivom na odluku ESLJP ili US, zakonodavac se opredelio za nepostojanje roka. Problem nedelotvornosti predloga za ponavljanje postupka u situaciji kada se predlog podnosi zbog učinjenog krivičnog dela ni zakonodavac ni US nisu registrovali.

4. ZAKLJUČAK

Odluka Ustavnog suda kojom je utvrđena neustavnost člana 428. stav 3. ZPP jeste korak ka unapređenju sistema pravnih lekova u našem parničnom postupku. U tekstu smo pokazali kako je objektivni rok iz člana 428. stav 3. ZPP bio prepreka delotvornosti predloga za ponavljanje postupka. Doduše, smatramo da se taj zaključak ne odnosi samo na situacije kada se predlog za ponavljanje postupka podnosi zbog odluke ESLJP ili US kojom je utvrđena povreda prava, već se on može proširiti i na podnošenje predloga za ponavljanje postupka zbog krivičnih dela počinjenih od strane učesnika u postupku. I u toj situaciji stranka koja podnosi predlog za ponavljanje postupka ne može biti kriva što je krivični postupak trajao duže od objektivnog roka za podnošenje predloga za ponavljanje postupka. Tom situacijom se Ustavni sud nije bavio, iako smo ukazali na presudu ESLJP u kojoj je analiziran ovaj problem. U svakom slučaju odluka Ustavnog suda stvorila je prostor za zakonodavnu intervenciju. Ta intervencija je bila u suštini ista kao i odluka Ustavnog suda, parcijalna i bez zadiranja u suštinu problema. Zakonodavac je, ukidajući objektivni rok za podnošenje predloga za ponavljanje postupka s pozivom na odluku ESLJP ili US, zapravo ukinuo pravnu sigurnost.

*Doc. dr Nikola Bodiroga, Assistant Professor**

DEADLINE FOR REQUESTING REPEATED CIVIL TRIAL – CONSTITUTIONAL COURT RULING AND EUROPEAN STANDARDS

Summary

The main focus of this paper is deadline for requesting repeated civil trial. This question is closely connected with effectiveness of this legal remedy. According to the Article 428, Paragraph 3 of 2011 Serbian Civil Procedure Code, motion for repeated trial couldn't have been filed after the expiry of five years from the day on which judgment became final. Since the proceedings before European Court for Human Rights and proceedings before the Constitutional Court could last more than five years, Constitutional Court found that in situation when repeated civil trial has been requested because of violations of human rights found by European Court for Human Rights or by Constitutional Court, motion for repeated civil trial cannot be considered an effective legal remedy. Therefore, Article 428, Paragraph 3 of Civil Procedure Code was in violation of Constitution. It became challenge for legislator to deal with this issue. According to the new provision of Article 428, Paragraph 3 Civil Procedure Code there isn't any deadline for requesting repeated civil trial because of violations of human rights found by European Court for Human Rights or by Constitutional Court. This created a state of legal uncertainty.

Key words: Motion for repeated civil trial. – Deadline. – Effectiveness. – Constitutional Court. – European Court for Human Rights.

* Nikola Bodiroga, PhD. Assistant professor Faculty of Law University of Belgrade. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development.